

Dansen met structuur¹:

Onderzoek in de Ecologische Pedagogiek

René Butter

Algemene onderzoekende attitude

Ecologisch verantwoord onderzoek doen betekent openstaan voor de vragen die zich in specifieke contexten kunnen voordoen. Hiervoor is een open, communicatieve en reflexieve houding van "continu zelfonderzoek" essentieel. Het is belangrijk om je bewust te zijn van je uitgangspunten, vragen en verwachtingen en deze zoveel mogelijk te expliciteren c.q. te structureren. Door dit te doen geef je anderen immers de gelegenheid om het al dan niet met je eens te zijn. Anderzijds is het ook noodzakelijk dat je bereid bent je eigen "mindsets" los te laten. Zo bezien is het doen van onderzoek een natuurlijk, menselijk proces van zich afwisselende fases van structureren en loslaten.

Voorgestructureerd (of "kwantitatief") onderzoek

Kwantitatief onderzoek heeft ten doel om vragen te beantwoorden door "elementen van de werkelijkheid" in getallen uit te drukken om tot objectieve uitspraken te komen. In de pedagogiek is dit vaak problematisch. Het antwoord op bijvoorbeeld de vraag "wat zijn probleemjongeren?" zal immers afhangen van het perspectief van de onderzoeker en/of de context van waaruit naar het onderwerp wordt gekeken. Toch kunnen getallen worden dan ingezet als "structurende representaties", vergelijkbaar met de manier waarop mensen verhalen vertellen om hun werkelijkheid te structureren. Gestandaardiseerde vragenlijsten of surveys worden steeds vaker via het internet aangeboden. Dit is handig om snel veel respondenten te bereiken. Vaak worden daarbij zogenaamde rating scales gebruikt. Hierbij kan de respondent op een voorgedeeerde schaal kan aangeven in hoeverre een stelling op hem of haar van toepassing is. Deze getallen kunnen meestal niet als metingen van hoeveelheden worden gezien. De vooraf aangebrachte getalsmatige structuur in de vragen en de antwoordcategorieën maakt het analyseren van de gegevens echter wel gemakkelijker. Wel kan het zo zijn dat een respondent zich niet herkent in de door de onderzoeker vooraf vastgestelde vragen en antwoordcategorieën. Dit kan ten koste gaan van de betekenis of validiteit van het onderzoek. Het is daarom vaak goed om dit soort gestandaardiseerd onderzoek vooraf te laten gaan door kwalitatieve interviews.

Flexibel (of "kwalitatief") onderzoek

Kwalitatief onderzoek heeft tot doel om zo dicht mogelijk te blijven bij "de werkelijkheid van de onderzochten". Concrete voorbeelden van kwalitatief onderzoek zijn open interviews, open groepsinterviews (focusgroepen), open observatieonderzoek en onderzoek naar verhalen van mensen (narratief onderzoek). Dit onderzoek kent een relatief lage mate van voorstructurering. De kans bestaat immers dat de vooraf bedachte vragen en/of antwoordcategorieën meer zeggen over de beleving van de onderzoeker dan die van de onderzochten. Dat zou vragen oproepen over de zin van het onderzoek. Ook komt het gebruik van getallen als structurende representatie in deze benadering veel minder voor. Hierdoor wordt respondenten veel ruimte geboden om hun eigen belevingen ten aanzien van het onderzochte thema weer te geven. Door het open en wederzijdse karakter kan dit soort onderzoek gezien worden als een vorm van dialoog tussen de onderzoeker en de onderzochten. Concreet betekent dit dat de onderzoeker gaandeweg het onderzoeksproces zijn benadering steeds kan aanpassen aan wat de respondenten tot dan toe te berde hebben gebracht. Dataverzameling en analyse wisselen elkaar dus vaak af, wat bij kwantitatief onderzoek veel moeilijker te realiseren is. Hierdoor kan optimaal worden ingespeeld op aspecten die zich in de specifieke context voordoen. Dit zal vaak gunstig uitpakken voor

¹ Dit stuk is een ingekorte versie van een essay dat is geschreven voor het Interfacultair Instituut voor Ecologische Pedagogiek van de Hogeschool Utrecht. Zie voor de volledige versie www.rbpa.nl.

de betekenis van het onderzoek voor de onderzochten en andere geïnteresseerden en daardoor een positief effect hebben op de zingeving of validiteit.

Voor deze flexibiliteit moet echter ook weer een prijs worden betaald. Door het gebrek aan a-priori structuur zal deze vaak achteraf moeten worden aangebracht. Dit maakt ook bij relatief eenvoudig onderzoek de data analyse meestal moeilijker en arbeidsintensiever dan bij een kwantitatief onderzoek van vergelijkbare moeilijkheidsgraad. Ook is het lastiger om (waar nodig) de betrouwbaarheid aan te tonen. Doordat er van te voren minder structuur is dan bij kwantitatief onderzoek moeten er in de analysefase extra inspanningen worden verricht om te laten zien dat de conclusies niet louter betrekking hebben op de interpretatie van een individuele onderzoeker. Ook voor dit type onderzoek is een gedegen onderzoeksdesign daarom zeer belangrijk.

Onderzoeken is tegelijkertijd aanbrengen en loslaten van structuur of "with or without you I can't live "(vrij naar U2)

Het verschil tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek is gradueel. Kwantitatieve onderzoekers zullen zich zorgen moeten maken over de effecten van de door hen gehanteerde voorstructurering op de betekenis van het onderzoek. Anderzijds ontkomen ook kwalitatieve onderzoekers niet aan het hanteren van structurerende en daardoor reducerende principes. Zo zullen zij om effectief te kunnen omgaan met grote hoeveelheden interviewtranscripten bijvoorbeeld niet ontkomen aan het onderbrengen van verschillende uitingen in eenzelfde categorie. Tot slot kan betoogd worden dat zinvol onderzoek doen zonder het hanteren van structurerende principes niet mogelijk is. Zonder structuur aan te brengen voegt de onderzoeker namelijk zelf geen waarde toe, wat een fors zingevingvraagstuk impliceert. Waarom is er dan immers nog een onderzoeker? Ook zou de onderzoeker zich zo onttrekken aan de voor de ecologische waarde van het onderzoek noodzakelijke dialoog. Methodologisch gezien is alle en de vraag op welke moment je structuur introduceert van belang. Meer aan het begin, zoals bij kwantitatief onderzoek, of meer aan het eind zoals bij kwalitatief onderzoek. Tegelijkertijd moet je als onderzoeker altijd alert zijn op de gevaren van verstarring die elke vorm van structurering en rubricering met zich mee brengt. Een onderzoekende houding betekent immers het zelf aanbrengen en vervolgens zelf weer loslaten van denkstructuren. Deze eindeloze "dans met de structuur" is wellicht wat onderzoek betekenisvol maakt.